

Wstęp

Książka, którą otrzymuje Czytelnik, jest pierwszą z cyklu związanego z długookresowym projektem Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, podejmującego problematykę „Globalnych zagrożeń jako hamulców rozwoju”. Jest to drugie wydanie tej książki. Nakład pierwszego wydania rozszedł się bardzo szybko, a pozytywne odgłosy i oceny skłoniły Prezydium Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” do podjęcia decyzji o kolejnym wydaniu tej publikacji. Wydanie to zostało wzbogacone o ważną problematykę podjętą przez profesora Jerzego Wilkina w artykule pt. *Zagrożenia globalne wynikające ze zmian strukturalnych i instytucjonalnych*.

Jak sugeruje tytuł, projekt jest próbą spojrzenia na świat nie tyle pod kątem możliwości, jakie ma przed sobą ludzkość, co raczej czynników ograniczających prawdopodobieństwo jej ekspansji, likwidacji niedostatków już istniejących, a także tych, które mogą pojawiać się w przyszłości.

Przedsięwzięcie badawcze, podjęte przez Komitet Prognoz, nawiązuje w pewnym stopniu do uprzednio realizowanych projektów, takich jak „Europa 2050”. Zajęcie się tą problematyką sugerowały instytucje Unii Europejskiej. Z własnej inicjatywy Komitetu podjęty został natomiast projekt pt. „Polska 2050”, nad którym honorowy patronat objął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski, a także obecne przedsięwzięcie dotyczące globalnych zagrożeń rozwoju. Za szczególnie ważny uznało ten projekt Biuro Bezpieczeństwa Narodowego oraz Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, które w tym przedsięwzięciu aktywnie współuczestniczą.

Doświadczenia naukowo-badawcze, jakie zebrał Komitet Prognoz w pracy nad poprzednimi projektami, dotyczą dwóch obszarów. Z pierwszego z nich wynika, że nie można tworzyć żadnych długookresowych projekcji dla kraju, pomijając zjawiska zachodzące w skali światowej. Globalizacja, wraz z upowszechnieniem się gospodarki rynkowej oraz rewolucją informacyjną, stworzyły tak gęstą sieć powiązań, że procesy zachodzące w jednej części świata wywierają wielki wpływ – pozytywny lub negatywny – na pozostałe jego części.

Drugi obszar doświadczeń ma inny wymiar, dotyczy bowiem ważnych ustaleń teoretycznych. Można tu sformułować trzy podstawowe tezy:

1. Wzrost gospodarczy nie przekłada się automatycznie na rozwój społeczno-cywilizacyjny. Twierdzenie to jest o tyle istotne, że ciągle dominuje kategoria wzrostu jako głównego kryterium sukcesu.
2. Długookresowej projekcji, zwłaszcza obejmującej kilka dekad, nie można tworzyć wyłącznie na podstawie modeli czysto ilościowych. Trudno bowiem przewidzieć wszystkie zdarzenia i czynniki zakłócające, zarówno te na poziomie kraju, jak i te dotyczące większych regionów czy wręcz całego świata.

3. Długookresowe projekcje powinny mieć charakter interdyscyplinarny, gdyż czynniki wspomagające bądź ograniczające wzrost gospodarczy, a zwłaszcza rozwój społeczny, wywodzą się w znacznym stopniu z systemu kulturowego oraz form i jakości zarządzania.

*

Pierwszą publikację z naszego cyklu nazwaliśmy „Kryzysy systemowe”. Używając liczby mnogiej chcieliśmy przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że rozpatrywane problemy dotyczą różnych obszarów: ekonomicznych, społecznych i globalnych, a także obejmują specyfikę poszczególnych regionów.

Układ treści książki obejmuje wprawdzie Wprowadzenie i trzy odrębne części, jednak problemy ekonomiczne, polityczne, społeczne w warstwie empiryczno-faktograficznej oraz teoretycznej są w znacznym stopniu przemieszane. Pewien merytoryczny ład próbowaliśmy jednak oczywiście wprowadzić. I tak, Wprowadzenie poświęcone jest głównie ukazaniu specyfiki zagrożeń globalnych w warunkach współczesnych. Ukazanie tej specyfiki jest ważne, bowiem większość owych zagrożeń istniała już wcześniej, jednakże przed globalizacją i rewolucją informacyjną nie miały one ani charakteru powszechnego, ani takiej jak współcześnie intensywności, nie mówiąc już o wzajemnym nakładaniu się (kumulatywności), czy całkiem nowej właściwości, jaką jest ich powszechna wizualność. O nowych zagrożeniach czy o ich charakterze cały świat nie tylko szybko się dowiaduje, ale – co ważniejsze – często otrzymuje ich znacznie zdeformowany obraz. Nadaje to zagrożeniom całkowicie nowy charakter, a przede wszystkim zapoczątkowuje nowy typ więzi w skali globalnej, jakim jest powszechność strachu.

Problematyka Części I (Zagadnienia ogólne) jest swoistym wprowadzeniem do różnorodnych aspektów współczesnego świata: od ogólnych refleksji nad globalizacją do ważnej problematyki związków pomiędzy procesami globalizacyjnymi a nadbudową polityczną. Pokazuje, że związek między nimi może mieć bardzo różnorodny charakter. Jak tego dowodzi doświadczenie ostatnich kilku dekad, gospodarka rynkowa może rozwijać się zarówno w systemach demokratycznych, jak i w autorytarnych. Ma to daleko idące konsekwencje w postaci splotu długookresowych problemów ekonomicznych z dylematami społecznymi i politycznymi. Jeden z tekstów pt. „Zagrożenia przyszłości: czy sprostą im obecna wersja kapitalizmu”, odnosi się do tego bezpośrednio

Część II książki (Problemy zmian systemowych) poświęcona jest głównie szeroko pojmowanemu łaadowi społeczno-ekonomicznemu oraz jego dysfunkcyjności i w skali globalnej, i w regionalnej, a przede wszystkim – w zjawisku dryfu w zakresie zarówno polityki gospodarczej, jak i przede wszystkim rozwoju cywilizacyjnego. Znajdujemy tu m.in. tekst pod znamienym tytułem „Megasytemy są śmiertelne”. Najogólniej rzecz ujmując, problematyka tej części poświęcona jest zjawisku niedostosowania rozwiązań systemowych do zmian zachodzących współcześnie pod wpływem globalizacji, rewolucji informacyjnej oraz powszechności gospodarki rynkowej w różnych systemach kulturowych. Podejmuje także zagadnienie sprzeczności między interesami państw narodowych

na różnych poziomach rozwoju gospodarczego a interesami korporacji ponadnarodowych działających w skali globalnej.

Część III (Zróżnicowany świat) w dominującym stopniu poświęcona jest już zaistniałym zmianom ekonomicznym w świecie oraz tym, które dokonają się w przyszłości, rozpatrywanym zarówno pod względem zmian strukturalnych, jak i przede wszystkim – nowych układów ekonomicznych i politycznych w świecie. Szczególnie dużo miejsca poświęcono polaryzacji ekonomiczno-politycznej w skali świata, a zwłaszcza państw rozwiniętych przynależnych do strefy euroatlantyckiej oraz gospodarek wschodzących, głównie Azji Wschodniej. Ta problematyka w znacznej mierze zdominowała tę część książki, przede wszystkim dlatego, że znalazł się w niej tekst poświęcony Chinom. Kraj ten jest fenomenem pod względem tempa wzrostu i przemian ekonomicznych, co uzasadnia jego odrębną analizę. Z drugiej strony podniesiony tu został ważny problem groźby globalnej marginalizacji Unii Europejskiej. Wprawdzie nie jest to kwestia dotycząca chwili obecnej, ale takich pytań nie może zabraknąć przy podejmowaniu prób opisu zagrożeń i pułapek rozwojowych w długim okresie. Odpowiedzi są z pewnością ciekawe, ale czy trafne – o tym trudno dzisiaj przesądzać.

Inny ważny problem – teoretyczny i praktyczny – któremu poświęcono sporo uwagi nie tylko w tej części książki, dotyczy szeroko rozumianego kryzysu finansowego, zwłaszcza zaś relacji wzajemnych między gospodarką realną a gospodarką pieniężną (wirtualną). Jest to problem niesłychanie ważny, gdyż oderwaniu sfery finansowej od gospodarki realnej przypisuje się kryzys zapoczątkowany w 2008 roku, a którego końca wciąż jeszcze nie widać. Jak się wydaje, najważniejszą kwestią jest tu brak rozwiązań teoretycznych i praktycznych, dotyczących owych relacji w długim okresie.

*

Ponieważ publikacja ta zapoczątkowuje większy cykl wydawniczy, godzi się przekazać Czytelnikowi nieco informacji na temat przyszłych opracowań związanych z realizowanym projektem, które wychodzić będą drukiem w kolejnych latach (2014-2015).

Publikacje, które ukazą się w najbliższej przyszłości, dotyczyć będą głównych kwestii współczesności i najbliższych dziesięcioleci. Pierwsza z nich poruszać będzie problem kryzysu jakości życia i obejmować cztery sfery działalności człowieka.

Pierwsza sfera skupiać się będzie na olbrzymim i bardzo różnorodnym kompleksie problemów wiążących się z demograficznymi uwarunkowaniami rozwoju świata.

Druga związana będzie z głównym problemem współczesnego świata, jakim są ubóstwo i nierówności społeczne, nasilające się w ostatnich dekadach. Co gorsza, wszystko wskazuje na to, że tego problemu nie uda się rozwiązać w najbliższych dziesięcioleciach.

Trzecia dotyczyć będzie zespołu zagadnień związanego z szeroko pojmowanymi problemami pracy, kompetencjami i ich wpływem na jakość życia.

Czwarta wreszcie – dotyczyć będzie zdrowia publicznego i konsekwencji wydłużenia się średniej wieku ludności oraz łączących się z tym kosztów.

Kolejna publikacja poświęcona zostanie szeroko dyskutowanej kompleksowej kwestii kryzysu zasobów światowych. Na plan pierwszy wysuwają się tu problemy energetyczne. Inną ważną kwestią jest kompleks zagadnień związanych z podażą żywności dla stale rosnącej liczby ludności i z towarzyszącymi temu zmianami diety w gospodarkach wschodzących, wywołującymi gwałtowny wzrost popytu na produkty, które pozostawały dotychczas poza zasięgiem możliwości dochodowych dużych grup ludności. Olbrzymim problemem jest także pogłębiający się deficyt wody i ziemi uprawnej, do czego dochodzi marnotrawstwo powodowane mechanizmami funkcjonowania współczesnego świata, a zwłaszcza gospodarki poszczególnych państw a także w układzie globalnym.

Stąd pojawia się zasadnicze pytanie dotyczące zrównoważonego wzrostu i wzajemnych relacji między gospodarką, rozwojem technologii a środowiskiem naturalnym.

Wielkim pytaniem pozostaje, w jakim stopniu współczesny globalny układ instytucjonalny jest w stanie owe mnożące się problemy skutecznie rozwiązywać.

*

Projekt badawczy, którego plonem będą przedstawione publikacje, nie stanowi jego zamknięcia, ale jest raczej jego początkiem. Jeśli spróbujemy spojrzeć w przyszłość, to okaże się, że wiele mających trwały charakter problemów widocznych dzisiaj, w przyszłości może przybrać jeszcze poważniejszy charakter. Jako kontynuację tej serii publikacji przewidujemy więc ukazanie się co najmniej czterech kolejnych tomów:

1. System informacyjny a kryzys intelektualny.
2. Zagrożenia środowiska i ich następstwa.
3. Konsekwencje powstawania megamiast.
4. Zagrożenia militarne, terrorystyczne i walka o cyberprzestrzeń.

Podsumowaniem całości prac będzie raport końcowy, którego celem będzie zaprezentowanie innego niż zwykle dzisiaj demonstrowanego spojrzenia na charakter zagrożeń oraz próba sformułowania zaleceń dotyczących przeciwdziałania tym zagrożeniom w skali krajowej i międzynarodowej. Nie ma niestety żadnych wątpliwości co do tego, że żaden kraj, żaden region świata nie jest wolny od poważnych zagrożeń. Z pewnością jednak trzeba o nich mówić, badać ich naturę i w miarę możliwości – podpowiadać rozwiązania. Takie zadanie postawił przed sobą Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN.

Realizatorzy projektu składają na zakończenie serdeczne podziękowanie jego sponsorom – Narodowemu Bankowi Polskiemu (NBP) oraz Powszechnemu Zakładowi Ubezpieczeń (PZU), bez wsparcia których wykonanie projektu nie doszłoby do skutku.

Jerzy Kleer

Michał Kleiber